

5. Dmytriiev M. V. Kontsepsiya unii v tserkovnykh i derzhavnykh kolakh Rечи Pospolytoi kintsya XVI st. [Tekst] / M. V. Dmytriiev // Istorychnyi kontekst, ukladenna Beresteyskoi unii i pershe pouinne pokolinnya (Materialy Pershykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Ivano-Frankivsk, Kyiv, 1–6 zhovtnya 1994 r. – 1994. – S.39–101.

6. Dmytriiev M. V. Brestskaya unia 1596 h. v obshchestvenno-politycheskoi borbe na Ukraine y v Belorussii v kontse XVI – nachale XVII v. [Tekst] / M. V. Dmytriiev, B. N. Floria, S. H. Yakovenko. – M.: Izd-vo «Indryk», 1996. – Ch.I: Brestskaia unia 1596 h. Istorycheskye prychny sobytia. – 1996. – 199 s. – ISBN 5–85759–045–0.

7. Klymov V. V. Osmyslennia pravoslavnym chernetstvom tserkovno-relihiinykh, mizh tserkovnykh, sotsialnykh problem pereduniinoi doby v cherneco-monastyrskykh dzherelakh [Tekst] / V. V. Klymov // Ukrainse relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2007. – №43. – 167 s. – ISSN 2306–3548.

8. Peri V. Beresteiska unia u Rymskom bachenni [Tekst] / V. Peri // Istorychnyi kontekst, ukladenna Beresteyskoi unii i pershe pouinne pokolinnya (Materialy Pershykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Ivano-Frankivsk, Kyiv, 1–6 zhovtnia 1994 r. – 1994. – S.7–38. – ISBN 5–7707–8216–1.

9. Plokhii S. M. Nalyvaikova vira: Kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini [Tekst] / S. M. Plokhii; [per. z anh., red. S. Hrachova]. – K.: Krytyka, 2005. – 496 s. – ISBN 966–7679–76–4.

10. Plokhii S. M. Sviashchenne pravo povstannia: Beresteiska unia i relihiia lehtymatsiia Khmelnychchyn [Tekst] / S. M. Plokhii // Derzhava, suspilstvo i Tserkva v Ukraini u XVII st. (Materialy Druhykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Dnipropetrovsk, Kyiv, 1–6 liutoho 1995 r.). – 1996. – S.1–49. – ISBN 5–7707–9327–9.

11. Skabalanovych N. A. Ob Apokryse Khrystofora Fyalaeta [Tekst] / N. A. Skabalanovych. – Sankt–Peterburh: Typohrafiia K. V. Trubnykova. Lyteinaia, №42, 1873. – 225 s.

12. Shevchenko V. V. Peredberesteyskii uniini protses 1590–1593 rokiv: motyvy, problematika, perspektivy [Tekst] / V. V. Shevchenko // Ukrainse relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2002. – №24. – 117 s. – ISSN 2306–3548.

13. Shevchenko V. V. Uniini initsiatyvy v zhytti pravoslavnoi tserkvy Rечи Pospolytoi pochatku kontreformatsii, yikhni motyvatsiiny pidtekst ta suspilne spryhatia [Tekst] / V. V. Shevchenko // Ukrainse relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2002. – №22. – 125 s. – ISSN 2306–3548.

14. Shkribliak M. V. Rol i mistse «svitskoho elementu» u zberezheni tserkovno-relihiinoho zhyttia pravoslavnykh u postberesteyskii period [Tekst] / M. V. Shkribliak // Relihiia ta Sotsium. Mizhnarodnyi chasopys. – Chernivtsi: Ruta, 2011. – №2 (6). – S.87–95.

15. Yakovenko S. H. Polityka Rymskoi kurii na skhodi Yevropy u druhii polovyni XVI stolittia i pidhotovka tserkovnoi unii [Tekst] / S. H. Yakovenko // Beresteiska unia (1596) v istorii ta istoriografii: sprobna pidsumku. Materialy mizhnarodnoho naukovoho dialohu pro Beresteisku uniu fundatsii PRO ORIENTE (tretia zustrich: Lviv, 21–23 serpnia 2006 r.) ta Mizhnarodnoho naukovoho sympoziumu Instytutu istorii Tserkvy Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu «Beresteiska tserkova unia: perspektivy naukovoho konsensusu v konteksti natsionalno-konfesiinoho dyskursu» (Lviv, 24–27 serpnia 2006 r.) / Za red. Yohana Marte i Oleha Turiiia. – Lviv, 2008. – S.130–168. – ISBN 5–7707–9328–7.

16. Yaremenko P. K. Ukrainskyi pismennyk–polemist Khrystofor Filalet i yoho «Apokryssy» [Tekst] / P. K. Yaremenko. – Lviv: Vyd–vo Lvivskoho u–tu, 1964. – 109 s.

Bondarchuk V. O., Applicant at the Department of Religious and Theology Studies, National University «Ostroh Academy» (Ukraine, Ostroh), Vitaliy_Bondarchuk@ukr.net

Displaying facts of interreligious conflicts in polemical writings «Apokryssy» and «Antyryzys» in the Polish–Lithuanian Commonwealth late 16th century – comparative analysis

The author of this article has set the goal to explore mapping of key aspects of inter-religious denomination struggle in polemical writings «Apokryssy» and «Antyryzys» in 16th century. The researcher uses two authentic sources and verifies received information with already known historiographical data. The author uses the comparative and historical methods to reach the accuracy of the work. As a result of the reserch the main issues were set which according to Christopher Filalet's and Hypatii Potii's opinion caused confrontation between the Orthodox and Catholic churches. Comparison of ways of conflict resolution offered by polemicist is realized. It was established that the victims of struggle escalated after the Union of Brest were both clergy as laity. At the same time, a radical difference between the opinions of theologians on the objectives confrontation the Catholic against Orthodox and vice versa churches was proved. The obtained data can be used as practical materials for studying the history of the Christian church and Ukraine society in late 16th century.

Keywords: «Apokryssy», «Antyryzys» polemical literature, interconfesional struggle, the Union of Brest.

Бондарчук В. А., соискатель кафедры религиоведения и теологии, Национальный университет «Острожская академия» (Украина, Острог), Vitaliy_Bondarchuk@ukr.net

Отражение в полемических произведениях «Апокрисис» и «Антиризис» фактов межрелигиозных конфликтов в Речи Посполитой в конце XVI в. – сравнительный анализ

Исследовано отражение в полемических произведениях «Апокрисис» и «Антиризис» ключевых аспектов межконфессиональной борьбы кон. XVI в. в Речи Посполитой. Исследователь пользуется двумя аутентичными источниками и верифицирует полученную из них информацию с уже известными историографией данными. Для точности результатов работы он применяет сравнительно–исторический, а также методы обобщения и хронологизации. В итоге поисков установлено главное, по мнению Христофора Филалета и Ипатия Потия, проблемы, которые вызывали конфронтацию между православной и католической церквями и проведено сравнение путей решения конфликта предлагаемых полемистами. Установлено, что жертвами борьбы, которая претерпела эскалацию после Брестской унии, становятся, как духовенство, так и миряне. В то же время доказано кардинальную разницу между точками зрения богословов относительно целей противостояния католической и православной церкви. Полученные данные можно использовать, как практические материалы при изучении истории христианской церкви и общества Украины кон. XVI в.

Ключевые слова: «Апокрисис», «Антиризис», полемическая литература, межконфессиональная борьба, Брестская уния.

* * *

УДК 140.8

Гоцалюк А. А., кандидат історичних наук, доцент, Міжрегіональна академія управління персоналом (Україна, Київ), lepan@ukr.net

ГЕНЕЗИС КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ ЯК ФАКТОР СВІТОГЛЯДНОГО І СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Розвиток етнонаціональних традицій, світогляду і соціокультурного буття є взаємозумовленим процесом: кожен із факторів постає водночас суб'єктом і об'єктом впливу. Дослідницяка інтрига полягає в тому, що практично ніколи не існує балансу суб'єктності та об'єктності: в одні історичні періоди той чи інший чинник виконує функцію в основному детермінативного суб'єкта, а в інші періоди – об'єкта.

Ключові слова: генезис, фактори впливу, традиції, соціокультурний розвиток, світоглядні пріоритети, цільові орієнтири.

В українській культурі особливе місце належить традиційним звичаям та обрядам. В наш час стає все більш актуальним науковий інтерес до витоків та розвитку українських традицій, звичаїв. Вивчення української традиційної культури, її збереження в умовах прискореної урбанізації та поширення «масової культури» – це турбота про її розвиток у сьогоденні та майбутті нашого народу. Адже традиційна календарна обрядовість відображає етнічне, соціальне, історико–культурне життя людей.

Гуманістична ідея є домінуючою в традиційній календарній обрядовості українського народу. Дослідження трансформаційних процесів, які відбувались в календарній обрядовості впродовж тисячоліть, впливу міграційних факторів, заборон святкувань народних обрядів за радянських часів виявляє необхідність аналізу формування новачі в сучасній календарній обрядовості.

Мета і завдання статті полягають у вивченні специфіки календарної обрядовості українців у процесі змін і під впливом чинників політичного і соціального характеру.

До пам'яток сивої давнини відносяться колядки про створення світу й визначальні сили життя – сонце, дощ, місяць. В них чітко можна простежити відгомін космогонічних уявлень. У багатьох гуцульських колядках зоря є символом дощу з неба. Особливо виразними є символи світового дерева і птахів – творців світу, які

можна віднести до найдавнішого пласту. Характеризуючи колядкові пісні за їх віковими ознаками й змістом, відомий письменник і вчений І. Франко накреслив такі основні групи: «Найстарші колядки, заховані переважно в глухих кутах Галичини, оповідають про створення світу в дусі не християнської, а властиво двоєвірної міфології, і не виявляють слідів богумильських вірувань. Трохи пізніше верства колядок малює нам досить вірно князівсько-дружинні часи з їх вербованим військом і походами в далекі краї, за Дунай і до Царгорода. За ними йдуть численні колядки побутового характеру, що малюють спокійне хліборобське життя великих родин у дворицях, з принагідними радощами стрілецтва або рибальства. Ще пізніші колядки містять неясні спомини про татарські напади та козацькі війни» [10, с. 68].

Колядки можна вважати культурно-історичним документом про прадавні та первісні ідеї. Українське Різдво-Коляду можна порівняти з міфом про народження світу.

Розглядаючи першу групу колядок, хочемо звернути увагу на уявлення наших пращурів про утворення світу. В цих колядках йдеться про те, що брати з глибокої води засновують світ і наповнюють його усім існуючим. З них досить яскраво постають вогонь і вода як світотворчі елементи [9, с. 50]. Такі зразки колядок про створення світу найбільше збереглися в Карпатах серед горян (можливо, від тих далеких часів колядників на Гуцульщині називають «брати»).

Звичайно, культ води як світотворчий елемент був притаманний й багатьом іншим народам. Зокрема, він розвинений у народів Південної Азії. Культ святої води священної ріки Ганг і до нинішнього часу використовують під час своїх календарних свят народи Індії, священним водам Нілу поклоняються єгиптяни.

Українські колядки цікавлять вчених такою архаїчною особливістю, як уявлення про творчу силу вогню у сполуді з водою, де вогонь був першим і своєю творчою силою викликав воду, і разом вони стали творчим чинником у заснуванні світу.

Якщо далі аналізувати символ вогню в українських колядках, то в них основною є символіка астральної сили вогню: місяця, сонця, зірок. Найсильнішим в цій трійці виступає місяць, бо, за народними віруваннями, він впливає на родючість рослинного й тваринного світів. Зоря виконує роль Божої посланниці до людей. Міфологічні образи солярної символіки особливо підсилені у колядках про творення світу, де світила відіграють визначальну роль: місяць, сонце, дощ, зорі є вісниками людського добра, врожайності.

Але окремо в українській традиції постає досить велика група колядок (яка не має аналогії в інших народів) про міфологічне творення людської родини з тріади небесних світил: місяця, сонця, зірок. Класичною із цієї групи є колядка «Ой сивая та зозуленька».

Протягом віків відбулися певні зміни в розвитку календарної обрядовості українців. Важко заперечити дослідникам, які вважають, що «На жаль тільки, ми й сього нашого старого календаря не маємо в його повній і чистій передхристиянській формі і мусимо рахуватись на кожному кроці не тільки з спустошеннями і виломами, але із змінами, переборами і переносами, спричиненими в старій системі церквою і церковним календарем. Гострі заборони, напади, погрози, котрими духовенство било по

святках, які не встигли себе зв'язати в тій чи іншій формі з святами християнськими, поставити свої останки під їх протекторат або асимілюватися з ними, – факт загально відомий» [4, с. 170]. В ХХ столітті традиційна народна обрядовість зберігає в собі ще багато старих магично-натуралістичних елементів, обрядову поезію, пов'язану з сільськогосподарським життям селянина. Власне сільськогосподарська основа народного календаря є своєрідним «скелетом», на якому трималися різні обрядодії та церемонії релігійно-поетичного і громадського життя.

Дослідження структури різдвяно-новорічних обрядів та звичаїв українців Гуцульщини показує, перш за все, органічний зв'язок традиційної культури Карпат з культурою всього українського народу. Такі ланки структури обрядів зимового циклу, як підготовка до Святого Вечора, Святвечорові страви, звичаї, пов'язані з ритуальною вечерєю, ворожіння про шлюб, урожай, долю характерні для всіх етнографічних зон України. На Гуцульщині вони мали лише певні локальні особливості, пов'язані з основним заняттям гуцулів та впливом навколишнього середовища, а також з етнокультурними зв'язками з народами Балканського регіону.

На творенні і побутуванні етнокультурних явищ горян позначилися такі фактори, як тип гуцульських поселень з великою розкиданістю і віддаленістю жител одне від одного, послабленість форм громадського спілкування в силу певної ізольованості дворів. Ці природні фактори сприяли особливому урізноманітненню форм обрядового спілкування, значній ролі окремих осіб, які організовували і проводили обряди, збереженню архаїчних форм звичаїв, родинних цінностей, шануванню культів пращурів, природних стихій, рослинності.

Що стосується таких структурних ланок, як звичаї колядування, шедрування, маланкування, то тут помітні особливо унікальні законсервовані форми культури, які вчені небезпідставно відносять до первісної архаїчності. Насамперед, це помітно у змісті і формах обрядової поезії різдвяно-новорічних свят.

У змісті колядок збережено чимало рис, які вказують на генетичну пов'язаність з культом сонця; вони також промовисто вказують на аграрно-магічну і величальну функцію звичаю колядування. Віншування після співаання колядок спрямовані на прагнення й досягнення господарського добробуту і щасливої долі людини.

Вивчення процесів еволюції обрядовості засвідчило, що, незважаючи на те, що з утвердження християнства, наприклад, обряд Коляди був приурочений до свята народження Христа і що церква впродовж тривалого часу намагалася підпорядкувати собі давні народні звичаї, збереження унікальних давніх культурних форм тривало. До середини ХХ століття збереглися тексти колядок, у яких християнсько-релігійні мотиви або зовсім відсутні, або звучать лише в деякій частині. Біблійні сюжети, образи Діви Марії, Христа, які зустрічаються і звучать в рефрені, трансформуються не в християнсько-канонічному, а здебільшого в апокрифічному плані [5, с. 121].

Звичаї й обряди різдвяно-новорічного циклу на Гуцульщині свідчать про відносно добру збереженість давньої традиційної основи, її певне співіснування з християнськими нашаруваннями.

Переважа давньої традиції простежується у сакральності ритуальної вечері, у синкретизмі співанок, музики, танців, віншівок, у звичаї колядувати усіма членами родини – від

господаря до найменшої дитини в хаті, у пошануванні пращурів, у відхідних танцях під хатою, на пасіці тощо. Гуцульські звичаї колядування й щедрування добре зберегли стародавню структуру. Варто відзначити, що в гуцульських колядках зберігся унікальний матеріал для реконструкції давніх дохристиянських звичаїв.

Одночасно із збереженням цілісності структури обряду, не можна не побачити, що протягом XIX–XX століть поступово відбувалися процеси трансформації в народній обрядовості, що позначилося на скороченні певних фрагментів обряду, заміні і осучасненні текстів обрядової поезії, втраті або й зміні мотивації окремих обрядодій народних свят зимового циклу на Гуцульщині.

70–80-ті роки XX століття ознаменувалися зацікавленням академічних вчених переважно матеріальною культурою українців Гуцульщини, але лише у зв'язку з європейською програмою створення історико-етнографічних атласів. В цей час вивчалась народна архітектура, одяг. Культурологічними студіями займаються окремі аматори, краєзнавці, письменники, зокрема, Іван Прокопів, Юрій Чорі.

В розумінні розвитку календарної обрядовості та процесів трансформації святково-обрядової культури українців постає цілий ряд малодосліджених проблем. Одна з них – культурний симбіоз давніх пластів обрядовості з християнськими елементами. Сам складний процес поєднання, втручання різних інституцій у вигляді заборон народних звичаїв дуже позначилися на процесах трансформації обрядової культури в XX столітті. Дуже важливою є думка П. Богатирьова про те, що народні традиційні обряди протягом часу змінюються, вони втрачають, в залежності від обставин, певні елементи, а інші запозичують. В сучасному середовищі ці факти залежать і від рівня освіченості людей, від міграційних потоків, тому метод вченого і його наукові настанови є актуальними при дослідженні сучасних процесів в обрядовості українців. Так, П. Богатирьов зауважив, що «точні факти, проаналізовані синхронним методом із врахуванням сучасного стану обрядів, дозволять нам, насамперед, висвітлити їх історію і, в усякому разі, похитнути гіпотези, не засновані на реальних даних» [1, с. 176].

В XX столітті нову класифікацію обрядової поезії новорічно-різдвяних свят запропонував В. Гнатюк. Він згрупував колядки і щедрівки за принципом їх побутування, а не за призначенням (для кого виконуються), як це було зроблено його попередниками. Гнатюк розглядав колядки і щедрівки в динаміці розвитку. Він подав таку класифікацію: а) обряд повністю зник; б) трансформувався; в) зберігся частково чи повністю; г) має літературне походження [3, с. 3–14]. Цей принцип систематизації фольклорно-етнографічного матеріалу є особливо важливим, оскільки неможливо зрозуміти процеси трансформації в традиційній культурі другої половини XX століття без врахування наукових здобутків Гнатюка. Його дослідження питання збереження дохристиянських звичаїв та обрядів на Гуцульщині актуально і для сучасного періоду.

Важливим компонентом різдвяно-новорічної обрядовості в західних регіонах України є давня традиція ритуального рядження, карнавалу. Широке розуміння карнавалу як універсального обрядово-видовищного і світоглядного феномену властиве певною мірою майже

усім цивілізованим народам світу [7, с. 15]. В Україні ця традиція найкраще збереглася в Карпатському регіоні.

Найбільш повний опис гуцульської «Маланки» здійснив Володимир Шухевич, який писав, що перед Василем, перед старим Новим роком, парубки збиралися до хати і перевдягалися «один за князя – Василя, а другий за княгиню – Маланку, інший за цигана, за циганку...» [12, с. 195]. В другій половині XX століття детально проаналізував звичай маланкування під час щедрівок відомий український етнолог, професор Георгій Кожолянко. Він вважає, що обряд «Маланки» був у наших предків ще до прийняття християнства [6, с. 152]. Саме в карпатському регіоні, на Буковинській Гуцульщині, обряд ходіння з Маланкою зберігся до початку XXI сторіччя, хоч також пережив заборони церкви і радянської влади.

До кінця XX століття в українців збереглося чимало вірувань про те, що зоря є вісницею людського щастя на землі. З'явилася зірочка на небі – нове життя народилося на землі, зірка, що падає, символізувала, що хтось покинув земний світ. Вчені небезпідставно вважають, що українська святвечірня зірка, яка в дохристиянських віруваннях символізувала народження життя, світу, пізніше, у поєднанні з християнськими впливами, стала звісткою про народження Ісуса Христа.

У 60-х роках XX століття на Гуцульщині радянська влада заборонила колядувати під хатами. У зв'язку з невдоволенням селян та під впливом шістдесятників, які організували співи колядок у містах, такі заборони послаблювалися, але, в залежності від ідеологічних настанов з'їздів та пленумів партії, знов посилювалися.

У 1959–1961 роках відомий збирач фольклорно-етнографічних матеріалів Іван Прокопів записав багато колядок з давнім змістом, без нашарування християнських елементів. Етнографічні записи XX століття свідчать, що структура цих складових різдвяно-новорічних свят, звичай колядування на Різдво ще досить повно зберігали свою основу, хоч і були позначені певними змінами. Переважно ці зміни стосувалися скорочення або переробки словесних формул-замовлянь.

Радянська пропагандистська машина вважала українську обрядовість елементом формування національної ідентичності, й саме тому була розгорнута широкомасштабна боротьба з українськими обрядами. Наступ на церкву був лише елементом залякування, адже насправді більшість українських обрядів мали набагато більш глибоке і давнє походження, ніж християнство.

Головним завданням радянської тоталітарної системи була ліквідація природних зв'язків всередині суспільства, побудованих на тисячолітньому досвіді традиційної культури. Крім того, боротьба з обрядами також мала на меті підірвати морально-етичні принципи взаємостосунків у суспільстві, щоб їх було легше підмінити класовою доцільністю. Зменшенню сакрального навантаження в символіці новорічно-різдвяного циклу сприяла і непростя економічна ситуація. В радянській практиці укорінилася звичка оголошувати святкові дні робочими. В ці дні селяни були змушені обов'язково працювати у колгоспі, за чим пильно стежило місцеве керівництво. До того ж, не було й необхідних продуктів, що могли б наповнити особливим змістом святкову вечерю. Так, мешканці заможного села Ільці згадували, що за потрібними продуктами доводилося вистоювати довжелезні черги, а борошно можна було придбати лише перед державними святами [2].

Усі спроби радянських ідеологів трактувати народні обряди і звичаї як віджилі форми феодального суспільства не витримували жодної критики. Традиційна обрядовість була мало пов'язана із соціальними формами і демонструвала зв'язок людини із природою. Людина, чие життя було повністю залежне від природи, у поетичній, символічній, високохудожній формі реагувала на зміни пір року, невіддільна жодним соціальним катаклізмам.

Незважаючи на перепони, які чинило партійне керівництво, наприкінці 1980-х років почалось відродження української традиційної культури. Так, в 1990 році у пресі Гуцульщини з'явилися «реабілітовані» колядки та заклики до відродження справжніх, а не штучних обрядів: «Гуцули часто називають свої пісні співанками, поділяють їх на малі та великі. Фольклорні традиції змогли пронести ці стародавні образи й відгуки ідеології родового ладу через століття тому, що знаходили певний ґрунт і в нових історичних умовах» [8].

Трансформаційні процеси відбувалися протягом усього часу, але особливо помітні зміни, характерні для переломних моментів. Після великого тиску, заборон народних свят у 60–70-ті роки ХХ століття починається поступове переосмислення народних звичаїв. У другій половині 80-х років ХХ століття (часи перебудови) серед гуртів «Маланки» з'являються цілком нові історичні персонажі. Серед ряджених тепер «фінінспектори», «обліковці», «міліціонери», «даїшники», які у гумористичних промовах під час маланкування закликали людей вступати до колгоспу, давати позику, здавати збіжжя у колгоспи.

В процесі історичного розвитку етнокультурний досвід кожного народу безумовно зазнає змін, але етнофонд культури продовжує жити у інших системах професійної і традиційної культури, виконуючи свої важливі пізнавальні, виховні, соціалізуючі функції. Відбувається трансформація обрядовості, багато магічних елементів переходять в ігрові, розважальні.

Епоха глобалізації внесла деякі негативні зміни в погляди на сімейні цінності. Легковажність щодо шлюбних обов'язків, порушення морально-етичних норм у стосунках між батьками, дітьми та онуками актуалізує необхідність звернення до етновиховної системи в традиційній культурі. Здавна виховання етики, поведінки в сім'ї певною мірою формувалося й засобами святково-обрядової культури. Особлива виразність щодо сімейних цінностей простежується у святах та обрядах зимового циклу Гуцульщини. Про обрядову поезію зимових свят у гуцулів Гнат Хоткевич писав як про прекрасні образи, котрі захоплюють душу [11, с. 4]. Про символ Дідуха – вівсяного снопа на Святій вечері як пращуря роду – писало чимало дослідників. Зокрема, Ксенофонт Сосенко пише, що «Дідух се безперечно прадід, перший предок народу...» [9, с. 64–65]. Господар, господиня та їхні діти виступають в ідеальних зображеннях, їх величають як нащадків роду. Варто зазначити, що значення родинних цінностей у колядках та щедрівках ще не було достатньо вивчене, а цей чинник є досить актуальним для зміцнення родини в сучасному суспільстві.

Незрівнянним багатством образів в українських колядках виступає первісна людська рідня, родина. На це вказує безліч колядок, що побутують на Гуцульщині. Ідеалізуючи первісну прародину, колядки порівнюють господаря, його дружину та дітей

з місяцем, сонцем, зорями. Ця група колядок найкраще збережена в українців, хоча має аналогії в народів південнослов'янської групи.

У колядках та щедрівках Гуцульщини виразно постає господар, його вдача. Його постать велична, він багатий, у дорогих шатах, з калиткою грошей. Він заможний, як справжній пан, і обдаровує усіх.

Не випадково в колядках так детально оспівується двір, майно господаря, оскільки вимряне, бажане мало стати дійсним за допомогою вербальної магії. В колядках виступає концепція людини з великим почуттям самодостатності. Господар в українській народній творчості виступає нарівні з найвищими чинами. Він може заручити свою доньку з царевичем, його сини – слуги самого царя, і вони вільні у спілкуванні з царською родиною. Господар у колядках має стільки червінців, що їх годі порухувати, шуби у нього «соболевії», оздоби з горностая, жупани й кунтуші не інакше, як панські.

Після проголошення незалежності України остаточно відійшли в минуле переслідування та заборони традиційних свят українців. На хвилі національно-культурного відродження зростає інтерес до традицій, народних обрядових дійств. Відродження національних традицій співпало із відродженням національної свідомості. Український народ зміг зберегти свої давні звичаї, що яскраво проявляється у відродженні давніх традицій уже в незалежній Україні.

Відродження традиційної культури дає основу для успішного розв'язання культурних та соціально-економічних проблем, які постали перед українцями в час розбудови незалежної України. Етнокультурні процеси, які відбуваються сьогодні в урбанізованому середовищі наших міст хвилюють науковців. Українська духовна культура складалася упродовж всього формування української нації.

У наш час зникають деякі елементи традиційної української культури. В ХХІ столітті відбувається взаємопроникнення національних культур. Здебільшого культура твориться у містах. Внаслідок цього відбувається процес знекровлення села. Найбільш поширене це явище в Східній Україні, в деяких місцевостях якої відбувається нівелювання національних традицій.

Список використаних джерел

1. Багатырев П. Вопросы теории народного искусства / П. Г. Багатырев. – М.: Искусство, 1971. – 544 с.
2. Бець Д. Гуцульське село Ільці: Історичні нариси, спогади, народні оповіді, легенди, обряди, традиції та побут с. Ільці Верховинського району Івано-Франківської області / Д. Бець, М. Бойчук. – Івано-Франківськ: Гуцульщина, 2002. – 111 с.
3. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Зібрав Володимир Гнатюк; Т.1 / Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. – Л.: Наукове товариство імені Шевченка, 1914. – Т.35. – 266 с.
4. Грушевський М. Історія української літератури: в 6. т. / Михайло Сергійович Грушевський. – К.: Либідь, 1993. – Т.1. – 392 с.
5. Кирчів Р. Усна народна словесність гуцулів / Роман Федорович Кирчів // Із фольклорних регіонів України: нариси й статті; НАН України; Інститут народознавства. – Л.: [б. и.], 2002. – 350 с.
6. Кожоляно Г. Духовна культура українців Буковини / Г. К. Кожоляно; Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Буковинське етнографічне товариство. – Чернівці: «Прут», 2007. – 403 с.
7. Курочкін О. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка»: (З історії народних масок) / Олександр Курочкін. – Опіше: Українське народознавство, 1995. – 377 с.
8. Очистити замулені джерела // Радянська Гуцульщина. – 1990. – №3. – 11 січня.

9. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Шедрого Вечора / Ксенофонт Сосенко. – Львів: Сінто, 1994. – 360 с.

10. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Іван Якович Франко. – Львів: [б.и.], 1910. – 444 с.

11. Хоткевич Г. Гуцули й Гуцульщина. – Нью-Джерзі: З друкарні «Свободи», 1920. – 218 с.

12. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич. – Л.: Накладом Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка, 1904. – Ч.4. – 306 с.

References

1. Bagatyrev P. Voprosy teorii narodnogo iskusstva / P. G. Bogatyrev. – M.: Iskusstvo, 1971. – 544 s.

2. Bets D. Gutsulske selo Itlsi: Istorichni narisi, spogadi, narodni opovidi, legendi, obryadi, traditsiyi ta pobut s. Itlsi Verhovinskogo rayonu Ivano-Frankivskoyi oblasti / D. Bets, M. Boychuk. – Ivano-Frankivsk: Gutsulshchina, 2002. – 111 s.

3. Gnatyuk V. Kolyadki i shchedrivki. Zibrav Volodimir Gnatyuk; T.1 / Volodimir Gnatyuk // Etnografichnyi zbirnik. – L.: Naukove tovaristvo imeni Shevchenka, 1914. – T.35. – 266 s.

4. Grushevskiy M. Istoriya ukraïnskoyi literatury: v 6. t. / Mihaylo Sergiyovich Grushevskiy. – K.: Libid, 1993. – T.1. – 392 s.

5. Kirchiv R. Usna narodna slovesnist gutsuliv / Roman Fedorovich Kirchiv // Iz folklornih regioniv Ukrainy: narisi y statii; NAN Ukrainy; Institut narodoznavstva. – L.: [b. i.], 2002. – 350 s.

6. Kozholyanko G. Duhovna kultura ukraine Bukovini / G. K. Kozholyanko; Naukovo-doslidniy institut ukraïnoznavstva Ministerstva osviti i nauki Ukrainy, Chernivetskiy natsionalniy universitet imeni Yuriya Fedkovicha, Bukovinske etnografichne tovaristvo. – Chernivtsi: «Prut», 2007. – 403 s.

7. Kurochkin O. Ukraïnski novorichni obryadi: «Koza» i «Malanka»: (Z istoriyi narodnih masok) / Oleksandr Kurochkin. – Opishne: Ukraïnske narodoznavstvo, 1995. – 377 s.

8. Ochistiti zamuleni dzhherela // Radyanska Gutsulshchina. – 1990. – №3. – 11 sichnya.

9. Sosenko K. Kulturно-історична postat staroukraïnskikh svyat Rizdva i Shchedrogo Vechora / Ksenofont Sosenko. – Lviv: Sinto, 1994. – 360 s.

10. Franko I. Naris istoriyi ukraïnsko-ruskoyi literatury do 1890 r. / Ivan Yakovich Franko. – Lviv: [b. i.], 1910. – 444 s.

11. Hotkevich G. Gutsuli y Gutsulshchina. – Nyu-Dzherzi: Z drukarni «Svobodi», 1920. – 218 s.

12. Shuhevich V. Gutsulshchina / V. Shuhevich. – L.: Nakladom Naukovogo Tovaristva im. T. G. Shevchenka, 1904. – Ch.4. – 306 s.

Gocalyuk A. A., Candidate of historical sciences, the Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

The genesis of the Ukrainian calendar ritualism in the 20th century and in the early 21st century as a factor of philosophical and socio-cultural development

The development of ethno-national traditions, philosophical and socio-cultural life is an interdependent process: each factor appears to be both as a subject and object of the impact. The research intrigue is that there is almost never a balance between subjectivity and objectivity: some of the factors in some historical periods perform a function of the determinative subject, and in other periods – a function of the object.

Keywords: genesis, influencing factors, traditions, social and cultural development, philosophical priorities, target reference points.

Гоцалюк А. А., кандидат исторических наук, доцент, Межрегиональная академия управления персоналом (Украина, Киев), lepan@ukr.net

Генезис календарной обрядности украинцев в XX – начале XXI века как фактор мировоззренческого и социокультурного развития

Развитие этнонациональных традиций, мировоззрения и социокультурного бытия является взаимобусловленным процессом: каждый из факторов оказывается одновременно субъектом и объектом воздействия. Исследовательская интрига заключается в том, что практически никогда не существует баланса субъектности и объектности: в одни исторические периоды тот или иной фактор играет роль в основном детерминативного субъекта, а в другие периоды – объекта.

Ключевые слова: генезис, факторы влияния, традиции, социокультурное развитие, мировоззренческие приоритеты, целевые ориентиры.

* * *

УДК 291.37:796.5

Приймак Д. Й.,
пошукувач, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Косів), prymak_dmytro_art@ukr.net

РЕЛІГІЙНЕ ПАЛОМНИЦТВО ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ

Туризм, на відміну від паломництва, визначається більшою формою інституалізації. Якщо паломництво вписується в контекст практики, яку здійснює релігійна громада, то туризм – це набагато розвинутіша сфера індустрії, подорожування, перевезення пасажирів та ін. Адже в контексті технології туристичної діяльності, що взаємодіє з паломництвом, виникає децю проміжна сфера, яку вдало чи не вдало називають «релігійним туризмом». Багато людей не сприймають цю дефініцію, визначають її суто ітучною, маркетингово-зазначеною, але інші вважають, що вона цілком виправдана, характеризує одну з сфер туристичної діяльності, яка описується виздоом людей до місць, які пов'язані з поклонінням.

Ключові слова: туризм, інституалізація, індустрія, дефініція.

Втім це перевезення не завжди завершується поклонінням. Тобто може функціонувати суто як пізнавальна, навіть розважальна і видовищна програма. Це характеризує багато тих пам'яток, які первинно були сакральними, а потім вже втратили свою сакральну функцію. Так, це піраміди Давнього Єгипту, той же Стоунхендж та інші пам'ятки культури, які з самого початку народилися як сакральні епіцентри тієї ж самої культури, яку зараз презентують. Важливо зазначити, що особливо гостро постає проблема співвідношення паломництва і туризму саме в пострадянському просторі, де відбувається оновлення традицій, а інститут паломництва потрапляє в рамки туристичної специфікації.

Проща використовує всі технології туристичної діяльності, але не завжди йому дорівнює. Отже, паломництво і релігійний туризм є двома різними видами діяльності, які орієнтовані на одну й ту ж функцію, яку визначають як подорож до святих місць, але ця функція не вичерпує зміст як паломництва, так і релігійного туризму. Якщо в паломництві подорож є лише переддією і завершується спілкуванням з святими місцями, молитвою, ритуалом, то в релігійному туризмі, або в туристичній діяльності, яка пов'язана з подорожжю до сакральних місць, цей факт є необов'язковим.

Так, С. Житеньов вважає, що туризм визначається як соціально-економічна реальність, а паломництво як реальність релігійна [1, с. 160]. Але це так, якщо розглядати релігійну суто в конфесійному, інституалізованому вигляді, а також, якщо розглядати туризм, як ми це робили у першому розділі, в широкому контексті – як феномен religare, зв'язування, то зрозуміло, що ця дефініція є суто функціональною структурно-герметичною.

Проблема прощі та туризму аналізувалася у дослідженнях С. Житеньова, В. Заблоцького, Р. Захарової, А. Зейб [1; 2; 3, 4], адже мало визначені культурологічні аспекти інституалізації культурних практик.

Мета статті – визначити культурологічний контекст формування культурних практик прощі та туризму в контексті глобалізаційних проблем.

Можна піддавати критиці саму категорію релігійний туризм, можна приймати її, але сутність полягає в тому, що це є паломництво, як універсалізована, технолавізована діяльність в плані проведення подорожі, а також це паломництво редуковане, де в певній мірі елімінований феномен Бога. Може зберігатись ритуал, навіть туристи можуть приймати участь в цьому ритуалі, але не бути